

GLAVNE SEMANTIČKE KARAKTERISTIKE IMENIČKIH SLOŽENICA U ENGLESKOM JEZIKU SAOBRAČAJNE STRUKE

Jedna od značajnijih osobina jezika kao sredstva komunikacije i interpretacije čovekova iskustva je sposobnost da se prilagodi novim uslovima i zahtevima vanjezičke stvarnosti. Najčešće se ta sposobnost ostvaruje kroz stalni proces leksičkih inovacija. Otvorene klase reči stalno se bogate novim leksičkim jedinicama da označe nove pojmove. U poređenju sa fonološkim i sintaksičkim nivoom, rečnik je najviše podložan promenama, jer se u njemu najsnažnije odražava vanjezička stvarnost govorne zajednice. Na primer, u nauci i tehnici svako novo viđenje, klasifikovanje i organizovanje vanjezičke stvarnosti stvara potrebu za savršenijim pojmovnim aparatom što uslovljava ili pojavu novih leksičkih jedinica ili novih značenja već postojećih oblika. Stvaranje novih pojmova i termina ne samo da je u oblasti nauke i tehnike najdinamičnije, već je tu i proces leksičke stabilizacije najbrži.

Pošto se nove reči grade od postojećeg jezičkog materijala na osnovu određenih gramatičkih šema i pravila, to je, u engleskom jeziku, pored derivacije i konverzije, kompozicija jedan od načina građenja novih reči. U ovom radu se obrađuju imeničke složenice karakteristične za tehnički registar engleskog jezika. Analiziraju se semantički odnosi između elemenata imeničkih složenica i ove upoređuju sa odgovarajućim imeničkim sintagmama.

Imeničke složenice su u ovom registru frekventne jer obezbeđuju konciznost izraza, a jezik nauke i tehnike teži da izloži informaciju ne samo na najprecizniji već i na najekonomičniji način. Da bi se utvrdile zakonitosti stvaranja novih imeničkih složenica, neophodno je razmotriti njihovu strukturu forme i sadržaja, kako morfološko-sintaksičke tako i leksičko-semantičke osobnosti.¹

Mađa u savremenoj lingvističkoj literaturi postoji neusaglašenost u pogledu definisanja složenica, a naročito pri određivanju kriterijuma za njihovo razgraničenje od srodnih sintaksičkih grupa reči, opšteprihvaćen je stav da su one gramatički i semantički osamostaljeni leksički oblici sa jedinstvenim značenjem i gramatičkom funkcijom. Najbitnije osobine imeničkih složenica jesu:

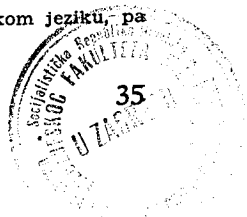
1. da se dobijaju kompozicijom, tj. srastanjem dvaju ili više slobodnih morfema i pritom grade po sintaksičkoj funkciji jedinstvenu imenicu;

2. da se na fonološkom nivou razlikuju od imeničkih sintagmi po specifičnom akcenatskom obrazcu;

3. da im je struktura uglavnom endocentrična,² i to s fiksnim redosledom elemenata (poslednji elementat je uvek imenica koja je nosilac leksičkog i gramatičkog značenja, a modifikuju je elementi koji joj prethode);

¹ Cilj je izučavanja zakonitosti građenja reči u nekoj uskoj naučno-stručnoj oblasti izvođenje opštih zakona primenljivih u leksici drugih naučno-tehničkih disciplina, a delimično i u leksici jezika uopšte.

² Veoma je mali broj složenica egzocentrične strukture, posebno u tehničkom jeziku, pa one nisu obuhvaćene ovim radom.

4. da im značenje nije prost zbir značenja elemenata, već da uvek postoji dodatna semantička komponenta karakteristična samo za složenicu kao celinu;

5. da su stabilne u upotrebi, što je izraženo njihovim ortografskim³ i fonološkim oblikom;

Od svih ovih kriterijuma jedan od najznačajnijih za precizno definisanje imeničke složenice je njena analiza na planu sadržaja. Svrha ovog rada je da pomogne u definisanju imeničke složenice razmatranjem njenih najbitnijih semantičkih karakteristika, a posebno vrsta semantičkih odnosa između elemenata složenice. Pri tome su primerima obuhvaćene samo složenice strukture $\{N\}_n + N^4$, tj. one kod kojih su svi elementi imenice, i to u engleskom jeziku saobraćajnog inženjstva.

Razgraničenje između imeničkih složenica i imeničkih sintagmi

Ne postoji oštra granica između imeničkih sintagmi i složenica, naročito kad su u pitanju motivisane složenice. Stabilnost u upotrebi i denotaciono značenje su najvažniji faktori u razlikovanju imeničkih složenica i sintagmi tipa $\{N\}_n + N$. Kolokabilnost leksičkih jedinica je jedini ograničavajući faktor prilikom kombinovanja reči u okviru sintagme. Otuda je i značenje sintagme kao celine određeno prostim raščlanjavanjem značenja pojedinačnih leksičkih oblika. Nasuprot tome, imeničke složenice su postojani skupovi reči koji se javljaju uvek u istoj kombinaciji da označe jedinstven pojam, a pojedinačna značenja elemenata gube sposobnost da u potpunosti ukažu na značenje složenice kao celine. Semantička analiza sledećih složenica pokazuje da je u njima pored pojedinačnih značenja elemenata prisutna i dodatna semantička komponenta koja obično sužava opšte značenje i utvrđuje precizne granice pojma određenog termina:

car ownership	= [registrovan] — automobil + [količina] — vlasništvo ⁵ broj registrovanih motornih vozila
road occupancy	= put + [vreme] — zauzetost vremenska zauzetost puta
trip assignment	= putovanje + raspodela + [saobraćajna mreža] raspodela putovanja po mreži
crash barrier	= [zaštita] — sudar + ograda zaštitna ograda.

Motivisanost imeničkih složenica

Ako se u određenoj oblasti tehnike uočava neposredna veza između strukture i značenja složenice, onda je složenica motivisana. Imeničke složenice mogu biti različitog stepena motivisanosti. Kod potpuno motivisanih složenica čuva se značenje koje su elementi imali pre srastanja u celinu, npr.:

³ Postoji velika nedoslednost u pisanju engleskih složenica. One mogu da se pišu ili odvojeno, ili sa crticom, a spojeno pisanje je karakteristično samo za one složenice koje su postale trajna svojina engleske leksike.

⁴ U radu se simbol N označava imenica, a $\{N\}_n$ je uređen konačan skup od n imenica pri čemu je ceo broj $n > 1$ ograničen pojavom dvosmišlenosti.

⁵ U uglastim zagradama navode se semantičke komponente koje nisu deo značenja pojedinačnih elemenata, a prisutne su u značenju složenice.

passenger car = putničko vozilo
road network = putna mreža
pedestrian guardrail = pešačka ograda.

Kod delimično motivisanih složenica veza između strukture i značenja postoji, ali ona više nije tako očigledna, npr.:

speed trap = deonica puta na kojoj se vrši merenje i kontrola brzine
trunk road = magistralni put
development traffic = porast saobraćaja usled privrednog razvoja okolnog područja.

Kod nemotivisanih složenica, koje su bliske idiomima, ne postoji veza između značenja složenice kao celine i leksičkih značenja njenih elemenata, tj. potpuno su se izgubila značenja koje su elementi imali pre srastanja u složenicu, npr.:

headway = slobodno rastojanje između dva vozila u koloni
spider network = idealna putna mreža
jiggle bars = valovit kolovoz ispred raskrsnice.

Polisemija imeničkih složenica

Termin je po definiciji jednoznačan, te i većina imeničkih složenica s najvećom tačnošću i preciznošću označava pojmove u određenim naučno-tehničkim oblastima. Međutim, dešava se da jedna imenička složenica može imati i više različitih značenja u različitim naučno-tehničkim disciplinama, npr.:

bandwidth = 1. širina opsega, frekvencija (elektrotehnika — slaba struja),
2. širina (zelenog) talasa (saobraćaj — signalizacija),

beacon = 1. radiofar (elektronika),
2. signalno svetlo (saobraćaj-signalizacija).

Značenja mogu biti toliko udaljena da složenice postaju homonimi, npr.:

1. right-of-way = 1. eksproprijacioni pojas (pravo),
2. putno zemljište (putarstvo),
3. trasa (javni prevoz)

2. right-of-way = pravo prvenstva prolaska (saobraćaj).

Kod mladih naučno-tehničkih disciplina sa nestandardizovanim terminološkim sistemima može da dođe do višeznačnosti i u jednoj oblasti, a tada kontekst postaje neophodan da bi se značenja razgraničila, npr.:

flow = 1. saobraćajni tok, kao u sledećim izrazima: flow density (gustina saobraćajnog toka), balanced flow (izbalansiran tok), congested flow (zasićen tok), directional flow (usmereni tok), steady-state flow (stacionaran tok), tidal flow («plima» tok), etc.

2. protok, kao u ovim izrazima: flow diagram (dijagram protoka), flow variation (promena veličine protoka u vremenu), design flow (merodavni protok).

Povezanost leksičkog značenja i strukture imeničkih složenica

Leksičko značenje imeničkih složenica tesno je povezano s njihovom strukturom, tj. značenjem koje proističe iz distribucije elemenata u složenici. Nji-

hov redosled je strogo utvrđen, te svaka promena u redosledu elemenata povlači i promenu leksičkog značenja složenice, npr.:

battery car = vozilo na akumulatorski pogon

car battery = akumulator za vozila

traffic signal control = upravljanje saobraćajem pomoću svetlosnih signala

traffic control signal = svetlosni signal (za upravljanje saobraćajem)

belt conveyer = trakasti transporter

conveyor belt = traka transportera.

Vrste semantičkih odnosa između elemenata imeničkih složenica

Semantički odnosi između elemenata složenice odražavaju semantičke odnose između reči njima odgovarajućih sintagmi. Otuda se vrste odnosa između elemenata imeničke složenice mogu jedino utvrditi ako se uporede s odgovarajućim imeničkim sintagmama.

U razmatranju semantičkih odnosa koji postoje između složenica i sintaksičkih sintagmi najveći doprinos dala je transformaciona gramatika. Za Roberta B. Leesa (Lees, 1968: XVIII) nove imeničke složenice nastaju kombinacijom prostih i izvedenih leksičkih oblika, a njihova unutrašnja struktura odražava sintaksičke odnose karakteristične za cele rečenice. Tako, gramatika mora da sadrži ne samo pravila za generisanje rečenica različitih tipova, već i dodatna pravila za transformaciju mnogih od tih rečenica u imeničke sintagme i, zatim, ovih u imeničke složenice. Za njega, imeničke složenice predstavljaju samo transformisane varijante jezgrenih rečenica, te se i klasifikacija složenica vrši prema tipu jezgrene rečenice koja je implicitno prisutna u složenici.

Na ovaj način imenička složenica koja se javlja u površinskoj strukturi predstavlja kondenzovan način izražavanja onih semantičkih odnosa koji su prisutni u jezgrenim rečenicama. To znači da se isti semantički sadržaj može izraziti ili celom rečenicom, ili sintagmom, ili složenicom. Pri tome je jedina razlika što složenice prenose značenje u sažetijem i konciznijem obliku, a pošto je semantički odnos između elemenata složenice implicitan, to one dopuštaju širu i slobodniju semantičku interpretaciju.

U radu se analiziraju semantički odnosi između elemenata imeničkih složenica (tipa $\{N\}_n + N$) u engleskom jeziku saobraćajnog inženjstva. Izvršena je korelacija na semantičkom nivou između imeničkih složenica višeznačnog derivacionog obrasca $\{N\}_1 + N$ i odgovarajućih imeničkih sintagmi strukture $N + Pr + N_1$ ⁶. Pri tome je ustanovljeno da su najčešći ovi semantički odnosi⁷:

1. *odnos funkcije* (svrhe) u složenici $N_1 + N$ odgovara sintagmi »N for N_1 «, npr.:

design volume: a) merodavni obim saobraćaja

b) volume for design⁸

pedestrian area: a) pešačka zona

b) an area for pedestrians

⁶ U radu se simbolom Pr označava predlog (preposition), a $\{N\}_1$ je ekvivalentan imenici N_1 .

⁷ Klasifikacija semantičkih odnosa preuzeta je iz Ginzburgove knjige, str. 153.

⁸ Prilikom prezentiranja primera pod a) daje se prevodni ekvivalent, a pod b) odgovarajuća imenička sintagma.

navigation aid: a) navigaciono sredstvo
b) an aid for navigation.

2. *Partitivni (deoni) odnos u složenici N₁ + N odgovara sintagmi »N of N₁«, npr.:*

signal face: a) signalna optika
b) the face of the signal

brake pedal: a) pedala kočnice
b) the pedal of the brake

highway capacity: a) kapacitet saobraćajnice
b) the capacity of highway.

3. *Adverbijalni odnos za mesto u složenici N₁ + N odgovara sintagmi »N in/at/on N₁«, npr.:*

median barrier: a) središnja zaštitna ograda
b) barrier at the median

curb marking: a) ivična oznaka
b) marking on the curb

road accident: a) saobraćajna nezgoda
b) accident on the road.

4. *Instrumentalni odnos ili odnos agensa (vršioca radnje) u složenici N₁ + N odgovara sintagmi »N worked by N₁«, npr.:*
caused

petrol engine: a) benzinski motor
b) an engine run by petrol

congestion delay: a) vremenski gubici prouzrokovani saobraćajnim zagušenjem
b) a delay caused by congestion.

5. *Apozicijski odnos u složenici N₁ + N odgovara sintagmi »N is N₁«, npr.:*

master controller: a) glavni kontrolor
b) a controller is a master

filter signal: a) uslovni signal
b) a signal is a filter

word marking: a) natpis na kolovozu
b) a marking is a word.

6. *Odnos sličnosti u složenici N₁ + N odgovara sintagmi »N like N₁«, npr.:*

peak hour: a) vršni čas
b) an hour like a peak

chain accident: a) lančani sudar
b) an accident like a chain

pelican crossing: a) pešački prelaz regulisan svetlosnim signalima s posebnim načinom rada
b) a crossing like a pelican.

Ovi osnovni odnosi mogu da se kombinuju kad složenica ima i više od dve imenice. Najčešći odnosi kod tročlanih imeničkih složenica su odnos funkcije i partitivni odnos, npr.:

lane indication arrow: a) strelica za označavanje obaveznog smera kretanja i namene trake
b) an arrow for the indication of a lane

obstruction approach marking: a) linija usmeravanja
b) a marking for the approach of an obstruction

pedestrian clearance interval: a) zaštitno vreme za pešake
b) the interval for the clearance of pedestrians.

Sledeći primer višečlane imeničke složenice tipa $\{N\}_5 + N$ pokazuje zastupljenost različitih semantičkih odnosa između njenih elemenata na različitim nivoima:

roadside	interview	origin-destination	survey		
N_1	N_2	N_3	N_4	N_5	N
$((N_1 + N_2) + N_3)$		$((N_4 + N_5) + N)$			

a) istraživanje izvora i cilja kretanja anketiranjem vozila na putu, gde je

$N_1 + N_2 =$ partitivni odnos N_2 of N_1 : side of the road

$(N_1 + N_2) + N_3 =$ adverbijalni odnos N_3 at $(N_1 + N_2)$:

interview at the side of the road

$N_4 + N_5 =$ koordinativni odnos N_4 and N_5 : origin and destination

$(N_4 + N_5) + N =$ partitivni odnos N of $(N_4 + N_5)$:

survey of origin and destination

$((N_1 + N_2) + N_3) + ((N_4 + N_5) + N)$ instrumentalni odnos

$((N_4 + N_5) + N)$ performed by $((N_1 + N_2) + N_3)$, tj.

b) origin and destination survey performed by roadside interview.

* * *

Ovi semantički odnosi između elemenata imeničke složenice ukazuju na određene pravilnosti koje postoje kod semantičke i strukturalne korelacije slobodnih imeničkih sintagmi i imeničkih složenica. Ovakva pravilnost korelacije i motivisanost imeničkih složenica su osnovni faktori koji čine proces kompozicije jednim od najproduktivnijih načina građenja novih reči. Oni takođe mogu da posluže prilikom formulisanja pravila za stvaranje novih imeničkih složenica u engleskom tehničkom jeziku, na primer, saobraćajne struke.

LITERATURA

- Ginzburg, R. S., Khidekel, S. S., Knyazeva, G. Y., Sankin, A. A., *A Course in Modern English Lexicology*, 2nd edition, Moskow, Vysšaja Škola, 1979.
- Jespersen, O., *A Modern English Grammar on Historical Principles*, Vol. VI, Copenhagen, Munksgaard, reprinted London: Allen and Unwin, 1954.
- Kempson, R. M., *Semantic Theory*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977.
- Leech, G., *Semantics*, Harmondsworth: Penguin Books, Ltd., 1976.
- Lees, R. B., *The Grammar of English Nominalizations*, Bloomington: Indiana University Press and The Hague, Mouton, 1968.
- Momirović, D., *Funkcija i unutrašnja struktura složenica u jeziku savremene britanske i američke štampe*, Beograd, Filološki fakultet (neobjavljen magistarski rad), 1972.

MAIN SEMANTIC CHARACTERISTICS OF NOMINAL COMPOUNDS IN THE ENGLISH OF TRAFFIC AND TRANSPORT ENGINEERING

Summary

The paper deals with the most important semantic characteristics of nominal compounds in the register of transport and traffic engineering English. The aim is to find precise criteria for distinguishing between variable nominal phrases and nominal compounds. The following semantic characteristics of nominal compounds are being discussed: motivation, polysemy and interrelation of lexical and structural meanings in nominal compounds. Special emphasis is laid on various semantic relations between the elements of compounds. By correlating nominal compounds of the polysemantic derivational pattern $\{N\}_n + N$ with free nominal phrases of the $N + \text{Preposition} + N$ type the following semantic relations between the elements of nominal compounds were found to be most frequent in technical English: relations of purpose, partitive relations, adverbial relations of place, instrumental or agentive relations, appositional relations and relations of resemblance. In nominal compounds consisting of more than two nouns ($n > 1$) these semantic relations are combined to form a complex network of semantic relations. Hence, the regularities of semantic and structural correlation of nominal compounds with free nominal phrases may be used to set rules for the production of new compound words.